

Historisch redeneren moeten leerlingen zelf doen

Interview met Annemieke Verharen

Annemieke Verharen is lerarenopleider geschiedenis en coördinator van de voltijd bachelor lerarenopleiding geschiedenis aan de FLOT. Ze doet onderzoek naar historisch redeneren.

Het nut van onderzoek

Op hogescholen en universiteiten wordt steeds meer vakdidactisch onderzoek verricht. Wat is het nut van dit soort onderzoek? Wat kunnen leraren geschiedenis met de resultaten in de klas? Welke lessuggesties levert het onderzoek op? In deze vierde aflevering is het woord aan Annemieke Verharen, docentenopleider geschiedenis aan de Fontys Lerarenopleiding Tilburg en lid van het lectoraat 'didactiek van de gammavakken' aldaar.

Waarover gaat je onderzoek?

Binnen de Fontys Lerarenopleiding Tilburg (FLOT) is het lectoraat 'didactiek van de gammavakken' actief. Lector Hanneke Tuithof heeft een kring van lerarenopleiders van alle gammavakken om haar heen verzameld. Ik neem daaraan deel namens de vakgroep geschiedenis. Hoewel deze kenniskring de afgelopen jaren de focus legde op samenwerking tussen gammavakken, deed ieder afzonderlijk lid van de kenniskring ook onderzoek naar vakdidactische thema's binnen het eigen schoolvak. Als leden van het lectoraat merkten we namelijk dat hieraan behoefte is, zowel aan de lerarenopleiding als in het werkveld. Voortbordurend op het promotieonderzoek van Hanneke, draaiden de vakspecifieke onderzoeken rond de ontwikkeling van *pedagogical content knowledge* (PCK) bij docenten (Tuithof 2017). Deze PCK draait, vrij vertaald, om het ontwikkelen van vakdidactische kennis, waarvan het

aanleren uiteraard start op de lerarenopleiding. Mijn belangrijkste onderzoeksvragen waren 'Hoe ontwikkelt deze kennis zich bij (ervaren) docenten geschiedenis?' en 'Waar moet zeker aandacht aan besteed worden op de lerarenopleiding om de ontwikkeling van deze vakdidactische kennis te optimaliseren?'

Ik heb ervoor gekozen om aan de hand van een vragenlijst (de zogenaamde *CoRe*) zowel eerste- als tweedegraadsdocenten te bevragen op hun PCK. Daarnaast heb ik een observatie-instrument gemaakt waarmee ik probeer te ontdekken in welke mate een docent het zelfstandig historisch redeneren van leerlingen stimuleert. Docenten vullen vooraf de vragenlijst in. Vervolgens vraag ik hen een les voor te bereiden waarin historisch redeneren zichtbaar is en kom ik op lesbezoek. Ik observeer met behulp van het door mij ontworpen instrument. Uiteindelijk ga ik aan de hand van de vragenlijst en het lesbezoek met hen in gesprek om mij te

verdiepen en de relatie tussen hun wensen en praktijk helder te krijgen. Waarom doet een docent iets juist wel of niet, terwijl uit de vragenlijst blijkt dat de wens anders is? Bevindingen uit dit onderzoek heb ik vervolgens vergeleken met andere onderzoeken en literatuur. Aan de hand van deze vergelijking komen er aanbevelingen voor mijn eigen onderwijspraktijk en die van de lerarenopleiding geschiedenis in het algemeen.

Wat was voor jou de aanleiding voor deze specifieke insteek van het onderzoek?

Binnen de opleiding gaat mijn interesse al enige tijd uit naar historisch redeneren. Ik ben ervan overtuigd dat het aanleren van historisch redeneren in het voortgezet onderwijs een onlosmakelijke aanvulling is op het aanleren van oriëntatiekennis. Binnen onze tweedegraadsopleiding zijn twee modules volledig ingericht rondom de kennis en vaardigheden die toekomstige leraren geschiedenis nodig hebben ten aanzien ►

Gijs van Gaans is docentenopleider geschiedenis en levensbeschouwing aan de Fontys Lerarenopleiding Tilburg.

Foto: Annemieke Verharen.

van historisch redeneren. Het afstuderen bestaat onder andere uit het maken van een vakdidactisch ontwerp. In hun eigen lespraktijk onderzoeken studenten problemen rondom het aanleren en gebruiken van historische vaardigheden. Met behulp van literatuur ontwerpen zij materialen die ze uitproberen en vervolgens evalueren. Onderdelen van historisch redeneren worden vertaald naar praktisch bruikbare opdrachten voor in de klas, waarbij het doel is om historische vaardigheden aan te leren en het gebruik hiervan te ontwikkelen.

‘Leraren lijken soms niet voldoende doordacht bezig te zijn met het aanleren van historische vaardigheden bij leerlingen’

Ik wilde onderzoeken in hoeverre docenten in het voortgezet onderwijs bewust inzetten op het aanleren van historische vaardigheden, waarom ze dat doen en vooral hoe ze dat doen. Deze inzichten wil ik meenemen naar mijn dagelijkse praktijk als lerarenopleider, zodat wij als opleiding ons kunnen richten op wat noodzakelijk is om de start van de ontwikkeling van de vakdidactische kennis van beginnend docenten te optimaliseren.

Hoe helpen de antwoorden op jouw vraag om het opleiden van geschiedenis docenten te verbeteren?

Leraren lijken soms niet voldoende doordacht bezig te zijn met het aanleren van historische vaardigheden bij leerlingen. Ik zou graag concrete manieren meegeven aan mijn collega's om hierop in te zetten binnen modules, maar juist ook in een leerlijn binnen onze bachelor- en masteropleiding. We zijn snel geneigd om studenten zelf materiaal te laten ontwikkelen, maar waarom beginnen we bijvoorbeeld niet bij het

verbeteren van bestaand materiaal? We dagen nu studenten meer uit om kleinere stappen te nemen bij het ontwikkelen van onderwijs dat bijvoorbeeld een enkele historische vaardigheid gedegen aanleert. Om echt te begrijpen waar een leerlijn zou moeten beginnen, moeten we proberen aan te sluiten bij de handelingsverlegenheid van docenten. Vanuit die verlegenheid kunnen we de tools meegeven om keuzes te maken in het eigen onderwijs die leerlingen echt ondersteunen in het aanleren van historische vaardigheden. Onder die tools vallen wetenschappelijke literatuur en inzichten, maar ook relevante ontwerpprincipes. De vraag is dus feitelijk wat een redelijk instapniveau is en welke aanpak in de lerarenopleiding daar het best bij aansluit.

Wat zijn je belangrijkste bevindingen tot nu toe?

Uit interviews met docenten blijkt dat zij groot belang hechten aan historisch redeneren als onderdeel van het vak geschiedenis. Docenten zien de noodzaak van historisch redeneren vooral ten aanzien van het omgaan met hedendaagse uitdagingen, zoals manieren van berichtgeven in de media en 'nepnieuws'. Eén collega verwoordde het als volgt: 'Je ontwikkelt een onderzoekende houding, waarbij je leert afwegen en beargumenteren. Je leert een onderbouwde mening te verwoorden.' Mede daarom stelt een andere docent: 'Geschiedenis is als vak relevanter dan ooit.' Uit lesbezoeken bij dezelfde docenten blijkt dat er grote verschillen zijn in de manier waarop zij daadwerkelijk aan de slag gaan met historisch redeneren in de klas. Ik heb gekeken naar de mate waarin docenten het historisch redeneren door leerlingen zelf stimuleren. Hierbij heb ik de componenten van Van Bostel en Van Drie (2008) als leidraad gebruikt en

gepoogd om hierin een taxonomische opbouw duidelijk te maken volgens de herziene versie van Bloom (Krathwohl 2002).

In de meeste lessen gaan docenten aan de slag met bronmateriaal. Ze laten leerlingen de inhoud van bronnen noemen, uitleggen en in sommige gevallen wordt er een vergelijking gemaakt of een evaluatie op het gebied van betrouwbaarheid. Leerlingen wordt vaak gevraagd om historische begrippen in eigen woorden uit te leggen en om uit te leggen in welke mate omstandigheden een rol speelden bij het gedrag van een historische persoon of groep. Docenten stellen veelal zelf de vragen bij bronnen, slechts een enkele keer wordt een leerling hiertoe uitgedaagd. Het gebruik van historische begrippen om verschijnselen te verklaren, gebeurt in de meeste gevallen door de docent, slechts een enkele leerling krijgt de vraag om dit zelf te doen. Metaconcepten worden vaak gebruikt in de les, maar met name door de docenten. In een enkel geval krijgen leerlingen de opdracht om gebeurtenissen chronologisch te ordenen om zo verandering en continuïteit als onlosmakelijk geheel te duiden. Historische argumentatie komt weinig voor, een enkele keer stimuleert de docent de leerling om een uitspraak over het verleden te onderbouwen met behulp van een bron. Het is opvallend dat docenten vooral zelf bezig zijn met het impliciet laten zien van de vaardigheden, leerlingen worden weinig gestimuleerd om dat te doen. In de interviews geven docenten aan vaak minder ruimte te voelen om bezig te zijn met vaardigheden in verhouding tot kennis. In sommige gevallen spreekt men de overtuiging uit dat leerlingen eerst kennis en context nodig hebben om met historisch redeneren aan de slag te gaan. Bij het ervaren van tijdgebrek komt het historisch

redeneren dan op een lager pitje te staan. Daarnaast wordt gebrek aan leesvaardigheid van leerlingen vaker genoemd als reden voor het niet toekomen aan historisch redeneren. 'Leerlingen hebben al genoeg moeite om informatie te begrijpen en eigen te maken.'

Wat kan de opleiding doen om het gat tussen wat docenten willen en doen te dichten?

Als opleiding moeten we studenten aanzetten zich te richten op de problemen die leerlingen ervaren wanneer ze aan de slag gaan met historisch redeneren. Docenten zijn daar niet altijd mee bezig, ze beginnen vaak vanuit zichzelf en kunnen dan doelen formuleren over de hoofden van leerlingen heen. Het is belangrijk dat onze studenten meer oog krijgen voor het leren van leerlingen. Tegelijkertijd moeten we ons meer expliciet richten op het zichtbaar maken van PCK, en niet alleen de vakkennis. Op die manier kunnen we bij (beginnend) docenten wellicht hun overtuigingen en doelen leidend laten worden voor de manier waarop ze hun onderwijs vormgeven. Het is belangrijk dat docenten actief bezig zijn met de ontwik-

keling van hun PCK en zich blijven afvragen waarom ze dingen op een bepaalde manier aanpakken.

Wat is de waarde van dit soort onderzoeken voor jouw professionalisering?

Als lerarenopleider vind ik het van belang dat ik mijn studenten zoveel mogelijk laat zien wat het belang van historisch redeneren is, maar tevens hoe je dat in de praktijk vormgeeft. Welke problemen ervaren leerlingen en hoe ga je hier als docent vervolgens mee om? Op welke manier train je een historische vaardigheid, welke stappen moet een leerling allemaal kunnen zetten en hoe zorg je ervoor dat het niet als een stappenplan wordt ervaren?

Op basis van de resultaten van mijn onderzoek zie ik nog meer de noodzaak om als lerarenopleider steeds het goede voorbeeld te zijn in het aanleren van historische vaardigheden. Onze studenten moeten zoveel mogelijk worden uitgedaagd om materialen te ontwerpen, uit te testen, te evalueren en bij te stellen. Op die manier leiden we volgens mij docenten op die in de praktijk niet bang zijn om leerlingen zélf bezig te laten zijn met geschiedenis. Wat mij

betreft moet er meer aandacht zijn voor *doing history* en is het van groot belang dat docenten het leren van de leerling proberen zichtbaar te maken.

Voor mijzelf is het onderzoek een directe manier om me te professionaliseren als uitvoerder van de cursussen historisch redeneren en als vakdidacticus in de master. Daarnaast is het een manier om in contact te blijven met het werkveld en te zien wat docenten doen. Je staat toch al gauw verder van de praktijk af. Het is ook een manier om *good practices* op te halen en het zorgt ervoor dat ik nog meer geneigd ben om nieuwe onderzoeken en literatuur mee te nemen. Zodoende houd ik de ontwikkeling van mijn eigen PCK ook scherp. ■

Literatuur

van Boxtel, Carla, en van Drie, Jannet. 'Historical Reasoning: Towards a Framework for Analyzing Students' Reasoning about the Past', *Educational Psychology Review*, 2008: 87-110.

Krathwohl, David. 'A Revision of Bloom's Taxonomy: An Overview', *Theory into practice* 2002: 212-218.

Tuithof, Hanneke. *The Characteristics of Dutch Experienced History Teacher's PCK in the Context of a Curriculum Innovation*. Utrecht: eigen beheer, 2017.

